

Repertoriul poetic al colindatului din Țara Loviștei

Corneliu Bălosu
muzeulolteniei@yahoo.com

Considerații și clasificări generale

De cele mai multe ori, operația clasării are motivație didactică. Ceea ce permite și înlesnește taxinomia este structura părților componente și a întregului. În opinia lui Michel Foucault, și chiar a înaintașilor (structuraliști), structura este o „desemnare a vizibilului” care, printr-un proces de selecție „prelingvistă”, poate să fie „transcrisă în limbaj”¹.

În cazul colindei, compoziția ei narativ-simbolică și toate celelalte elemente pe care le implică și activează, susținute de acțiunea de decodare a acestor componente, sunt suficiente pentru întocmirea unei clasificări.

O primă taxinomie a repertoriului poetic al colindatului o face Atanasie Marian Marinescu pe la mijlocul secolului al XIX-lea, care avea să influențeze generații întregi de folcloriști. „Colindele sunt *religioase* și *lumești*. Cele religioase își au funcțiile lor în obiect bisericesc creștin (despre Iisus Christos, Maria Preacurata, sfinți etc. ...). Colindele lumești își au funcțiile lor în obiect lumesc – despre amoare, eroitate și naționalitate și seamănă mult cu baladele sau sunt chiar tradițiuni”² (s.n.). Un alt folclorist de soi, G.Dem. Teodorescu, pe urmele predecesorului său ardelean, va face distincții între *colindele religioase* și cele *profane*, împărțire marcată și ea de o serioasă carieră în folcloristica autohtonă.

Pentru început, Alexandru Rosetti, în studiul tipărit în 1920, clasifică repertoriul ritualului în *colinde religioase*, „producții epice în versuri”, de sorginte literară cu „subiecte” din viața Mântuitorului și *colinde sociale*, „cu un caracter liric, adaptate după situația celor în fața cărora se cântă”³. În continuare, se procedează la identificarea subcategoriilor colindelor religioase, în felul următor: a) *mitologice* – care încă păstrează elemente ale unor mituri păgâne și ni se dă drept exemplu tipul 25 – *Nașterea lui Hristos din piatră*, apoi b) *cu sorginte și subiecte din Vechiul Testament*, dar preluate din surse indirecte (t.16 – *Raiul*), c) care incumbă „*elemente din Vechiul Testament, fie pe cale directă, fie indirectă, din apocrife*” (t.5 – *Nașterea lui Iisus și solii*), d) *inspirate din Viețile Sfinților* (t.15 – *Județul din urmă*) și, e) colinde „izvorâte” din cărțile populare (t.20 – *Gonirea lui Adam din Rai*). Se poate constata că această ordonare se bazează pe identificarea surselor colindei religioase. Dar, pentru a completa registrul taxinomic, Rosetti simte nevoia și a unei dispunerii tematice a ciclurilor vieții și „activității” lui Iisus. Cele cinci categorii cuprinse aici se referă la: 1. *Nașterea, viața și moartea lui Iisus*, 2. *Colinde edificatoare* (termen preluat apoi de Monica Brătulescu), 3. *Texte care „povestesc” episoade din viețile sfinților*, 4. *Cosmogonice* (categorie

¹ Michel Foucault, *Cuvintele și lucrurile*, București, Editura Univers, 1995, p. 179.

² Atanasie Marian Marinescu, *Poezii populare din Transilvania*, București, Editura Minerva, 1971, p. 514.

³ Al. Rosetti, *op.cit.*, p. 3.

folosită și în *indexul M.B.*) și 5. *Colinde ce exprimă mentalități populare asupra lumii*⁴. Ca o concluzie, toate aceste grupe categoriale, susține academicianul, trebuie să fie raportate la „trei elemente distincte”: a) ca răsfrângeri ale unor structuri mitologice, b) împrumuturi din literatura scrisă și c) elemente populare, rod al unui *weltanschauung* tradițional⁵. Dincolo de această categorisire, încă două concluzii, pe care le cuprinde studiul, sunt demne de a fi relevate: colinda românească atrage într-o interioritate coerentă „felurite elemente”, motive diferite și: textul poetic nu reproduce „exclusiv numai textul primitiv”. Întotdeauna, el a fost transformat în mintea autorului cântecului religios, care a popularizat elemente literare primitive⁶.

Și totuși, clasificarea Rosetti are limite. Ov. Bîrlea, remarcă, pe bună dreptate, confuzia dintre colinde și cântecele de stea sau, mai precis, includerea unor producții de genul *Adam izgonit din Rai* sau *Trei Crai de la Răsărit* în specia colindei⁷. Totodată, se reproșează demersului rosettian exagerarea originii culte și semiculte a colindei⁸.

Indiferent câte incompatibilități sau excese descoperim în taxinomia Rosetti, apreciem că ea deschide porțile indexului Brătulescu și că, multă vreme, prin complexitate, a fost superioară simplistei laic (profan) / religios, amendată, altminteri, și de Mircea Eliade care propune „o mai corectă nomenclatură”, adică cea de *precreștine* și *creștine* „pentru că toate colindele au o structură mitico-rituală”⁹.

Dintre specialiștii, acum, clasici ai colindatului, doar Petru Caraman s-a ocupat, propriu-zis și de o clasificare a repertoriului poetic al ritualului. El împarte colindele, în funcție de locul comiterii lor, în două grupe: I. *Colinde cântate afară*, la fereastră, care au caracter general și II. *Colinde cântate înăuntru*, „închinare”, „speciale”. Din prima clasă fac parte textele care enunță prescripțiile rituale inclusiv *Colindul casei* sau *Colindul cel mare*, iar din cea de-a doua, colindele pentru gospodar și gospodină, flăcău, fată mare, tineri logodiți, pentru însurăței, văduvă, bătrâni, pentru copii și sugari, colindele pentru preot, hangiu, cioban, pescar, negustor, soldat, voinic, străin, colindele pentru mort, adică ceea ce numim colinde specializate sau cu adresă¹⁰. Dar Petru Caraman, alături de această pseudotaxinomie, în fapt reluarea naturală a practicării spațiale și cu adresă a ritualului, mizează și el pe distincția profan / religios cu precizarea că elementele din datina romană (care, în opinia lui P.C., constituie originea colindatului) s-au conservat mai bine în formele profane ale repertoriului, „deși nici în cele creștine nu lipsesc cu desăvârșire”¹¹. Afirmția va fi probată suficient, atunci când savantul va trece la analiza temelor și motivelor colindei, nu va rămâne doar la nivelul aserțiunii.

⁴ *Idem*, p. 10-11.

⁵ *Idem*, p. 11.

⁶ *Ibidem*.

⁷ Ov. Bîrlea, *Istoria folcloristicii românești*, București, Editura Enciclopedică Română, 1974, p. 464-465. În ceea ce ne privește, considerăm că Ov. Bîrlea are dreptate când exemplifică afirmația cu *Trei Crai de la Răsărit*, dar nu și cu *Adam izgonit din Rai*.

⁸ *Idem*.

⁹ Mircea Eliade, *Religii și culturi populare*, în „Anuarul Arhivei de Folclor”, VIII-XI, Cluj-Napoca, Editura Academiei Române, p. 48.

¹⁰ Petru Caraman, *Colindatul la români, slavi și la alte popoare*, București, Ed. Minerva 1983, p. 15-16 și 26-27.

¹¹ *Idem*, p. 7.

Traian Herseni, care studia vreme de 30 de ani colindatul din Țara Oltului, înregistra aici 400 de colinde, dintre care 392 „determinabile ca certitudine din punctul de vedere al conținutului global”¹². Nu vom afla însă care sunt criteriile de clasificare. Ceea ce știm este că autorul se bazează pe dublete de genul *laic / religios, cărturăresc / poporan, canonic / necanonic, creștin / necreștin (creștin / precreștin)*. Din cele 392 de texte, 195 se referă la *Nașterea Domnului*, dintre care 25 sunt bisericești: *tropare, catavasii*. Tot din aceste 195, 88 sunt extrabisericești, adică cu teme evanghelice, dar în expresivitate populară. Prin urmare, jumătate din colindele care anunță Nașterea Domnului sunt necanonice. Din cele 197 de colinde care rămân, „o parte sunt tot religioase (canonice sau necanonice), dar nu au nici o legătură cu Crăciunul”. Numărul lor este de 73. În sfârșit, 124 de colinde „nu mai au absolut nici o legătură, nici cel puțin formală, de suprafață, cu Nașterea lui Iisus și nici cu biserica întemeiată de el. Ele sunt pur și simplu profane, adică lumești”¹³. În 25, este vorba de juri, 16 sunt adresate fetelor, în 36, sunt interese premaritale și maritale, iar 29 sunt pentru gazde (sau strict profesionale). Din păcate, nu putem să discutăm pe marginea acestei clasificări pentru că ne lipsesc textele (integrale) și, cum spuneam, schema propriu-zisă (tematică) a împărțirii. Am insistat însă asupra acestor procentaje pentru a semnala că raportul laic / religios trebuie reconsiderat.

Ovidiu Bîrlea este mai reticent în ceea ce privește separările tranșante. Orice colindă „laică” (folcloristul consideră această catalogare improprie, motiv pentru care o pune între ghilimele) este deschisă elementelor creștine, dar și invers: „colindele pot suferi laicizări mai adânci sau superficiale”¹⁴. Folcloristul va considera, fără precizia lui Traian Herseni, că, în principiu, cam jumătate din repertoriile colindatului sunt laice, restul fiind, evident, religioase, „proporția variind regional după întinderea repertoriului și puritatea colindatului”¹⁵.

Marea izbândă în conceperea și întocmirea indexului tipologic al colindei aparține cercetătoarei Monica Brădulescu. Pentru alcătuirea acestuia autoarea se bazează pe inventarierea a 108 tipărituri (culegeri), precum și pe înregistrări din Arhiva Institutului de Etnografie și Folclor din București. Unitățile de bază ale clasificării Brădulescu sunt *tipul* și *motivul*. Orice tip, scrie etnologul născut la Craiova, este o „structură concretizată printr-o serie de motive sau printr-un motiv autonom, structură care se menține constantă prin elementele sale esențiale, într-un grup de exemplare sau poate fi reprezentată printr-o singură atestare”¹⁶. În aceeași cuprindere teoretică, se consideră că un tip poate fi plurimotiv (ex.: *t.68, 177*) sau monomotiv (*t.161, 178*), poate cumula o singură piesă unicat sau mai multe exemplare (*t.31* pentru primul caz și *35* pentru al doilea)¹⁷. Se procedează, de asemenea, la definirea subtipurilor, ca „scheme compoziționale” care diferă suficient de tipul principal (sub raportul motivării acțiunii, a soluției conflictului sau prin apariția altor motive)¹⁸.

¹² Traian Herseni, *Forme străvechi de cultură poporană*, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1977, p. 140.

¹³ *Idem*, p. 142-143, dar și 140-141.

¹⁴ Ovidiu Bîrlea, *Folclorul românesc*, București, Ed. Minerva, 1981, vol. I, p. 364.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ Monica Brădulescu, *Colinda românească*, București, Ed. Minerva, 1981 p. 127.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ *Idem*, p. 128.

Monica Brătulescu, prin exercițiul teoretic și practic întreprins, rupe definitiv cu vechea „dihotomie” laic / religios: „Analiza atentă a materialului ne-a dus la concluzia că genul, în majoritatea sa, nu se supune împărțirii tradiționale în laice și religioase”¹⁹. Și ca exemplu ni se dau categoriile II (*Cosmogonice*), VII (*Edificatoare și moralizatoare*) și VIII (*Biblice și apocrife*). De fapt, se atrage atenția sau se reamintește că repertoriul colindatului este „opera” unui sincretism îndelungat și a unor stratificări care, firească, dau și nota de arbitrar a compoziției. În general, categoria I (*Colinde protocolare*) reunește textele cu propensiune către „descrierea” ritualului și a prescripțiilor sale, categoriile II, III, IV, V (*Cosmogonice, Profesionale, Flăcăul și fata, Familiale*) constituie stratul de bază al genului și reprezintă fie „ecoul unor vechi credințe, îndeletniciri și rituri”, fie relațiile sociale sau premaritale tradiționale, categoria VI (*Despre curtea domnească*) conturează aspecte și „realități” aulice, iar categoriile VII și VIII (numite deja) trebuie raportate la influențele exercitate de creștinism. Categoriile IX și X se circumscriu unor producții mai noi și care includ „aluviuni ale baladei nuvelistice și liricii”²⁰. După inventarierea și clasarea a mii de texte, autoarea este conștientă că indexul propus „oferă o imagine incompletă a colindei, ca fenomen viu”. Acesta este și motivul pentru care lucrarea conține și o rețea de interferențe și trimiteri, de grile suficient de clare pentru a clasa orice colindă care ar putea scăpa „cadrului fatalmente rigid al unei clasificări”²¹.

Sigur, clasificării Brătulescu i se pot obiecta unele incongruențe sau forțări, dar ele ni se par inerente și explicabile într-o asemenea întreprindere delicată și foarte grea. Să amintim în acest context că pe baza indexului Brătulescu au fost întocmite câteva antologii valoroase și utile, mai ales demersurilor didactice și de specialitate. Ne gândim la cele alcătuite de Iordan Datcu²², de Iosif Herțea²³, Adriana Rujan²⁴ etc. Nici bogata culegere Ioan Bocșa²⁵ nu se îndepărtează prea mult de modelul tipologic și categorial propus de M.Brătulescu.

Repertoriul poetic loviștean

Cea mai veche menționare a unor texte de colinde din Țara Loviștei aparține lui Tudor Pamfile. Este vorba de cinci colinde pe care folcloristul nu le transcrie personal, ci le primește de la profesorul C.N. Mateescu, și el folclorist, autor al unei culegeri de balade²⁶. De la această consemnare și până în a doua jumătate a secolului XX,

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ *Idem*, p. 129.

²¹ *Ibidem*.

²² Iordan Datcu, *Colindă-mă, Doamne, colindă!* (*Colinde populare românești*) vol. I și II, București, Editura Minerva, 1992.

²³ Iosif Herțea, *Colinde românești* (versuri), București, Editura Muzeul Literaturii Române, 2000.

²⁴ Adriana Rujan, Costin Alexandrescu, *Colinde și obiceiuri de iarnă din Argeș – Muscel*, Pitești, Editura Paralela 45, 1998.

²⁵ *Colinde românești* (coordonator: conf. univ. dr. Ioan Bocșa), vol. I. și II, Cluj-Napoca, Editura Media Muzica, 2003.

²⁶ Tudor Pamfile, *Sărbătorile de români*, București, Editura Saeculum, I.O., 1997; a se vedea în acest sens (cele 5 colinde din Loviștea) *Crăciunul* – textele nr.33, 60, 76, 86 și *Ziorile* de la p. 343; indexul M.

depresiunea a fost ocolită sistematic de folcloriști. Abia în anul 1965, o echipă de specialiști de la Institutul de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu”, formată din Ov. Bîrlea, Iosif Herța și C. Mohanu (originar din Loviștea), va înregistra și transcrie repertoriile colindatului din Bumbuiești, Boișoara, Mlăcenii și Găujani. În anul 1968, descindea în inima Loviștei, la Boișoara, profesorul Mihai Pop, însoțit de Constantin Eretescu, Constantin Tăutu, Iosif Herța, Marin Buga, Constantin Mohanu etc. și de un grup de tineri specialiști, printre care Nicolae Constantinescu, Gheorghe Deaconu și Ioan Șt. Lazăr. Cercetarea va fi finalizată prin apariția volumului *Folclor din Țara Loviștei* (Boișoara) în anul 1970. Ghizela Sulișteanu de la același Institut de Etnografie și Folclor, în anul 1969, are în vedere spre cercetare și înregistrare repertoriile din satele mai puțin cunoscute ale depresiunii: Titești, Bratovești, Cucoiu. Culegerea *Fântâna dorului*, elaborată de folcloristul și editorul C. Mohanu, și care este tipărită la Editura Minerva în 1975, întregeste fericit interesul pentru bogăția folclorică a Loviștei. Și profesorul Ion Piloiu (loviștean și el) va publica două culegeri de colinde (însoțite și de transcrierea muzicală) în anii 1981, respectiv 1996. Ultima apariție notabilă (privind repertoriile poetice) este monografia comunei Titești (și a satelor Bratovești și Cucoiu), semnată de învățătorul Florea Vlădescu.

Propriile noastre cercetări de teren, dintre anii 1997-2003, apoi cercetarea informațiilor și a transcrierilor poetice ale colindelor din Arhiva IEF și a bibliografiei specifice a temei ne încurajează să afirmăm că, într-adevăr, minunea geografică, numită Loviștea, este una dintre cele mai interesante și bogate zone folclorice, cel puțin din perspectiva colindatului. Gândim să motivăm afirmația de mai sus, atât cantitativ, cât și calitativ. Pe de o parte repertoriile depresiunii cuprind între 14 și 27 piese. „Recordul” este deținut de Bumbuiești și Săliște cu câte 27 de colinde, apoi Voineasa (23 de colinde) și Clocotici (24 de piese), Boișoara și Titești (19 și 20). Arhiva IEF demonstrează că și la Căineni, Gruieu-Lupului, Ciunget, Cucoiu, Perișani repertoriile adună între 14 și 20 de colinde. Pe de altă parte, calitativ adică, valoarea repertoriilor este dată atât de amploarea textelor, de bogăția motivică, cât și de varietatea și coerența, gradarea și funcționalitate lor rituală: aproape toate alcătuirile repertoriale includ cel puțin câte un colind de fereastră sau de intrare, apoi un colind cosmogonic (sau chiar mai multe), obligatoriu *Colindul mare*, colinde de masă (între 3 și 11), colindele cu adresă (în special pentru fată și flăcău), unul de ieșire și, negreșit, *Ziorile*. Colindele specializate includ texte pentru cioban (la casă sau gazdă cu oi), vânător, pentru preot și primar, pentru pădurar, pentru văduv și văduvă sau, într-un alt registru, pentru fată mică și nună, frați și surori (în diferite variante)²⁷.

Brătulescu înglobează cele 5 colinde în tipurile: 160, 130, 115, 80A și 28A – a se vedea și propria noastră clasificare.

²⁷ A se vedea și Cap. *Ritualul*, 2b – *Colindatul propriu-zis*.

Clasificarea repertoriului loviștean. Tipuri și motive

Tipologia repertoriului loviștean pe care am alcătuit-o folosind culegerile Pamfile, Mohanu, PiloIU, Pop Ispas, Herțea, Vlădescu, o parte a Arhivei IEF (în special materialul G. Sulițeanu) și nu în ultimul rând *indexul M.B.*, arată că în depresiune se regăsesc 79 de tipuri, din cele 217 nominalizate în același index tipologic care consemnează aici, în Loviștea, doar 44 de tipuri. Omisiunile (34 la număr) le punem pe seama inventarierii restrânse: Monica Brătulescu clasează doar colindele din Bumbuiești, Boișoara, Găujani, Mlăceni, repertoriile integrale și, în plus, 3 texte din Căineni și 2 din Titești ce se regăsesc în *Crăciunul* lui T. Pamfile, precum și câteva texte din culegerea *Flori alese*, întocmită de Ioan Șerb.

Ne bucurăm să constatăm că suntem aproape de rezultatele la care ajunge și Ioan Șt. Lazăr, cunosător avizat al folclorului din Loviștea. 74 de „motive narative” numără și etnologul citat. De asemenea, după numărarea tipurilor și subtipurilor din grila citată, noi am ajuns la cifrele 44 (tipuri) sau 49 (tipuri+subtipuri). Am insistat asupra acestui raport de potriviri / nepotriviri, pentru că I.Șt. Lazăr apreciază că în cele 53 de tipuri din repertoriul celor 4 sate inventariate de M.B. „se regăsește marea parte a tezaurului colindelor loviștene”²⁸. Dar, continuă autorul incitantei lucrări *Călătorii de recunoaștere*, „această concluzie nu trebuie exagerată”, iar reconfirmarea ei se întrevide într-o a doua concludentă formulare referitoare la „sensul unității în varietate a colindatului loviștean”²⁹, cu care suntem într-un tot de acord și, mai mult, pe care ne bazăm și noi, alături de o altă constantă a zonei: specificitatea.

Repertoriile loviștene se revendică în nouă din cele zece categorii tematice generale, adică în cele reprezentative. Astfel, *colinda protocolară* este ilustrată de 9 tipuri (din cele 22 ale indexului M.B.). Cele mai întâlnite sunt: *t.1. Colindătorii și gazda*, *t.10. Gazda și porumbeii*, *t.16. Casă mândră* și *t.19. Colindătorii, darurile și Iisus*. Prima remarcă pe care o facem și care este general-valabilă pentru repertoriile loviștene este aceea a caracterului compozit al acestora. Credem că această coalescență nu este întâmplătoare. Spre exemplu, *t.1* se combină sistematic cu *tipurile 16* și *26A*. Structura narativă a acestor colinde ce conține în special obligațiile și prescripțiile impuse de ritual, cumulează și cadrul ritual resemantizat – *Casă mândră* – dar și prezența eficientă și făptuitoare a lui Dumnezeu care coboară din cer înveșmântat în mohorâtul și înstelatul său veșmânt. *Tipul 10* va rămâne solitar pentru că nu mai are nevoie de aglutinări, dramatic fiind de la bun început, prin acțiunile și metamorfozele junilor colindători / pâlci de porumbei. Cât privește *t.16*, pe lângă atracțiile sale anterioare, are propensiunea către *t.193. Sobor de sfinți*, spre *t.160B. Omul bun în preajma sfinților*, dar și spre *t.137B. Darul nașului*. Este lesne de înțeles cum se întregește narativ și, evident, simbolic *Casa cea mândră* cu soborul divin și cu *Darul nașului*, adică un pahar minunat cu însemne creștine din care bea vin cinstita adunare de la masa gospodărilor.

Tipurile *13. Cerb împodobit cu daruri*, *14. Darurile pretinse primarului (Judele)* și *15. Schimb de daruri între colindători* sunt mai puțin răspândite și le

²⁸ Ioan Șt. Lazăr, *Călătorii de recunoaștere*, Rm. Vâlcea, Editura Patrimoniul, 2003, p. 168.

²⁹ *Idem*, p. 169.

întâlnim în satele (și) cu populație ungurească: Săliște, Malaia, Voineasa³⁰. Cu o singură excepție. Colinda *Judele* se cântă și la Clocotici. *Indexul M.B.* ne precizează că aceste tipuri au doar circulație transilvăneană. Putem spune însă că în Loviștea, în ciuda mândriei satești de păstrare a repertoriului specific, piesele (în număr mic, este adevărat) au circulat totuși. Și nu mă refer la ultimii 10-20 de ani când textele se mai învățau și din culegerile Mohanu sau Piloiu, „că ăștia (colindătorii, n.n.) măi fură câte un colindec care seamănă la vorbe cu ale noastre”³¹, ci la vremurile anilor '50-'60 sau chiar mai dinainte. Mihai M. Văcăruș, de 86 de ani, îi povestea Doamnei Ghizela Sulițeanu, pe data de 15 decembrie 1969, că unul dintre colindecele de la Titești, *Sub cer verde răsărit*, „a fost venit de la Bumbuiești. L-am cântat, da' ie colindec urât. Vezi, la Bumbuiești, la Găujani, sânt mai pădureți, mai răștiți”³².

Categoria *Cosmogonice* își aduce la 6 tipuri importante, susținem noi, dintre care *t.23. Facerea lumii*, *t.25. Furarea astrelor*, *t.28. Zorile*, *t.30. Mana câmpului*. Frecvent, colinda cosmogonică, mai ales prin *t.23. Facerea lumii*, este, în Loviștea, protocolară prin asocierea Nașterii Domnului cu „prenoierea” pământului și cerului. Protocolară este, de cele mai multe ori, și *raza întemeietoare*, pe care noi am inclus-o tot în *modelul Facerii lumii*³³. Ioan Șt. Lazăr evidențiasse și el în lucrarea citată remarcabila „varietate expresivă” a motivului (*topos-ului* – formularea autorului) care cunoaște în Loviștea o gradare cosmogonică consacrată³⁴. Combinațiile curente ale făuririi lumii (*t.23*) rămân cele cu anunțarea evenimentului Nașterii (nr.8 – Ciunget, nr.99 – Clocotici – *culegerea I.P.*) sau chiar cu *Botezul Fiului* (nr.184 – Săliște – *culegerea I.P.*).

Colindul Zorilor, în Loviștea, *Ziorilor*, (*t.28*) este nelipsit în repertoriile depresiunii. Forma des întâlnită este 28A: rugămintea adresată Zorilor de a zăbovi și lupta celor doi vulturi suri pe fulgul de aur și cununa sfântă. În câteva cazuri, *Ziorile* loviștene își adaugă și *t.133. Maică în căutarea fiului*, doar cu răspândire transilvană, dovedind încă o dată că depresiunea, la nivelul colindatului, este zonă de interferență, dar cu propensiune spre Transilvania.

Ramificațiile narativ-simbolice ale colindei loviștene sunt argumentate și de *t.30. Mana câmpului*, cu atestări la Bumbuiești, Robești, Clocotici, Balota³⁵, Titești, Bratovești, Cucoiu, adică atât în dreapta, cât și în stânga Oltului, semn al unității repertoriale a zonei. Dar, în Loviștea, acest motiv nu formează niciodată singur un tip, ci este articulat, de regulă, într-o amplă narație care dezvoltă în special *t.187. Originea grâului, vinului și mirului*, dar și altele: *Vânzarea lui Iuda* (184), *Răstignirea lui Iisus* (186) și *Iisus închis într-un bloc de piatră* (190). Exemplul de mai sus rezonază cu afirmațiile Monicăi Brătulescu privind „posibilitățile de articulare a motivelor”, care sunt numeroase, dar nu trebuie puse pe seama unor eventuale procese de contaminare.

³⁰ Vezi Anexa 1. (într-o apariție ulterioară).

³¹ Inf. Nicolae Șerbănescu (Băcete) din Copăceni, 78 de ani (15 mai 2003).

³² AIEF, mg. 3766, cg: G. Sulițeanu, inf: Mihai M. Văcăruș, Titești, 15 dec. 1969.

³³ Vezi anexa 1, tipul 23, în special textele ce cuprind *motivul razei*: în *culegerea C.M.*: nr. 4 (Robești); nr. 8 (Voineasa); nr.9 (Racovița); nr. 7 (Brezoi) etc.

³⁴ Ioan Șt. Lazăr, *op.cit.*, p. 180-181.

³⁵ Colinda *De-ntreabă, se-ntreabă* din Balota – *culegerea* (în manuscris) a prof. Ion Stoinea, din Racovița.

Colinda românească, deși pare o structură conservată și conservatoare, „nu se sustrăgea legii variabilității folclorului”³⁶.

Categoria colindei profesionale este reprezentată de nouă tipuri. Unul dintre ele, de genul *Miorița* (subtipul 36F. *Ciobanul prevenit asupra sfârșitului*), este semnalat de autoarea indexului la Mlăceni, dar nu se regăsește în nici una din culegerile colindei loviștene și, din păcate, nu s-a păstrat nici în repertoriul actual. Un altul, *t.49B. Marea și flăcăul*, apare în indexul M.B. cu confirmare în *Crăciunul* lui T. Pamfile (nr.86. *Sus e frunză deasă* – Titești). Clasarea este, însă, imprecisă, probabil și din cauza formei trunchiate a textului care, oricum, nu apare în nici o culegere și nici în *Arhiva IEF*.

Tipurile reprezentative pentru această categorie sunt 37. *Nașterea unul miel miraculos*, și colindele care fac parte din subcategoria voinicului erou: *t.51. Pescarii și vidra*, *t.52. Dulful, monstrul marin*, *t.53. Șarpele*, *t.54. Vânărea vidrei*, *t.55. Leul*, *t.57. Vânărea bouului* și *t.58. Vânărea cerbului*. Este vorba de motive (și motive-tipuri) cu o răspândire redusă, fie în Transilvania, fie în Muntenia³⁷, ceea ce denotă un fond arhaic³⁸. Nu ne dăm seama dacă acest „pronunțat caracter arhaic” (formularea M.B.) este și cauza pentru care aceste tipuri și-au păstrat o anumită puritate narativă și nu au intrat în rezonanță cu alte unități mobile. Ar fi, totuși, o excepție, dar ea ni se pare o atracție firească sau, mai mult, o suprapunere tematică și motivică: *tipul 52 (Dulful)* este complinit de *subtipul 136. Vidra care roade rădăcina pomului*, o variație pe care Sabina Ispas o percepe din perspectivă creștină.

O altă categorie amplu ilustrată este cea numită *Flăcăul și fata – iubiți și peșitori*. 17 tipuri definesc acest context premarital de o mare diversitate narativă și, implicit, simbolică, încărcat de candori și ludens-uri genuine, de eroism năvalnic și erotisme disimulate, de aspirații către o idealitate socio-istorică, dar și de neliniști privind noul statut social ce va să vie.

Dacă toate celelalte clase tematice implică (mai mult sau mai puțin) evenimentul sacru al Nașterii, gruparea poetică premaritală, cu rare excepții (*t.109. Voinicul rezemat de zid*), dezvoltă subiecte constant legate de preocupările vârstei, fiind (tematic, motivic și simbolic) una autarhică în care combinațiile, articulările și consonanțele au loc în același spațiu suficient sieși.

Tipul 80. Leagăn de mătase este nelipsit din scenariile ritualului. Trei dintre cele patru subtipuri „omologate” (A, B și D) sunt active în performările din depresiune. *80A. Fata în leagănul purtat de cerb, suspendat în brad...*, este subtipul predominant. *80B. Fata din leagăn care amenință animalul sălbatic...* rămâne doar apendice narativ. Așa se întâmplă și cu *80D. Flăcăul care interpelează fata din leagăn*. Alte ramificații ale *Leagănului...* sunt tipurile 83. *Fata care și-a pierdut salba*, 98. *Cetatea fetei* și *109B. Voinicul rezemat*. Precizăm, în treacăt, că *tipul 98* are o dublă adresă: poate fi dedicat și fetei mari, dar și junelui.

Un alt tip cu o mare putere de atracție simbolică este *t.88. Porumbeii peșitori*. Sateliții săi semantici sunt *10B. Porumbeii care stropesc gazda cu apă* și *104. Peșitorii*,

³⁶ Monica Brătulescu, *op.cit.*, p. 74.

³⁷ Monica Brătulescu, pentru a delimita repertoriile regionale, ține seama de două mari zone: I. Transilvania, inclusiv Banat, Crișana, Maramureș și Suceava și II. Muntenia, inclusiv Oltenia, nordul Moldovei și Dobrogea; *op.cit.*, p. 66.

³⁸ *Idem*, p. 69.

mărul, inelul și cununa. Este foarte greu să clasezi aceste grupuri simbolice în tipuri diferite pentru că organizarea interioară a textului impune aceste prelungiri funcționale.

Ca și *t.88. Porumbeii peșitori*, care în Loviștea este adresat fetelor de măritat, și *t.92. Flăcăul și firul de aur*, deși exprimă dorința pătimasă a tânărului de a se afla în preajma iubitei chiar prin metamorfozare, este dedicat tot fetei. Adăugăm că mai toate colindele de băiat din referențialul loviștean se circumscriu narativ eroicului, vitejiei, confruntării. Această constatare este valabilă și pentru *t.98. Cetatea fetei*, unde flăcăul, factor activ și făuritor, determinativ, trebuie să lupte pentru a câștiga încrederea domniței.

Revenind la *t.92*, care în *indexul M.B.* are o redusă atestare, merită să adăugăm că el este performat la Căinenii de Argeș și Căinenii de Vâlcea, la Ciunget, Titești și Bratovești, adică în puncte ce acoperă cultural toată zona.

Dar și mai bine reprezentat este *t.115. Convoiul de prizonieri și aducerea miresei*, adevărat aici și de culegerea T. Pamfile. Structura narativă a acestui tip de colindă, de origine muntenească confirmată de *indexul M.B.*, spre deosebire de altele, nu înglobează și alte motive, își este de ajuns prin însăși amploarea dramatică a subiectului, ce trimite la modelul poetic muntenesc.

Aceeași compoziție neramificată are și *tipul 116. Tocmirea zestre* în atestările sale de la Bumbuiești, Boișoara și Bratovești, chiar dacă la Voineasa și Cucoiu constatăm o simbioză 116+134B. Avem de-a face, de fapt, cu două tipuri cu diferențe minore.

Din aceeași categorie mai fac parte și colinde cu o răspândire limitată la 1-3 sate. *T.89. Fata tristă în preajma căsătoriei* (întâlnit la Boișoara și Titești) atrage atenția prin includerea în discursul narativ a unui segment dintr-un cântec ritual de nuntă, iar *t.105. Trei pretendenți de trei neamuri* de origine (și răspândire) ardeleanească, doar prin performarea în triumphiul zonal oieresc, Voineasa, Malaia, Săliște. În aceeași conjunctură (de performare restrânsă), se numără și două colinde ce se cântă numai la Robești: *t.107. Flăcăul și fata frumoasă* și *t.111. Peșitorii și calul năvălaș*.

O atenție sporită, la aceeași categorie, trebuie acordată și *tipului 109. Voinicul rezemat de zid*, cel puțin prin prisma multiplelor sale semnificații simbolice.

Nici despre *categoria colindelor cu teme familiale* n-am spune că nu este bine susținută, dovadă sigură fiind cele 8 tipuri de certă valoare poetică. *Soții ctitori de biserică* – *t.123*, o alegorie de o frumusețe aparte, și *t.105. Trei pretendenți de trei neamuri* fac parte doar din repertoriile așezărilor Voineasa, Malaia și Săliște. Restul de tipuri, șapte la număr, sunt variațiuni narativ-simbolice privitoare la relațiile interfamiliale, la aspirații sociale complinite, uneori, de un cadru etnografic sugestiv. În *t.124. Fericirea de-a avea copii*, gospodarul blagoslovit de Dumnezeu cu urmași (fete și feciori) este „Ca și pomu-i din grădină./ Primăvara de-nflorit./ Pică toamna de rodit”³⁹. Genul acesta de colinde cuprinde, de regulă, texte de plecare sau de masă. Trebuie obligatoriu să notăm că *tipul* în cauză este semnalat în *indexul M.B.* doar în Țara Loviștei. *Tipul 130. Părinte cu trei feciori, fiecare având o meserie anume* ne relevă (probabil) vechi meserii și ocupații la mare cinste într-un nostalgic Ev Mediu loviștean. Alte două specimene tematice, *t.136. Cunună pentru fini* și *t.137. Darul nașului* aduc în

³⁹ Ion PiloIU, *op.cit.*, p. 167; *Colindecul Ferice de-acest domn bun* din Clocotici.

prim plan profundele și cutumiarele relații dintre fini și nași din acest spațiu, dovedite, altminteri, și de informațiile etnografice mai vechi sau mai noi.

Insolit ni se pare *tipul 133. Maică în căutarea fiului*, mai ales în forma sa pură (fără alte articulări) de la Brezoi (unică în Loviștea) și care, aici, are aceeași funcționalitate cu *Ziorile* curente de tipul 28A. În celelalte așezări (Bratovești, Ciunget, Săliște) *t.133* face casă bună cu 28A.

Repertoriile loviștene cuprind două tipuri de colinde specifice doar depresiunii. Pe unul l-am denumit. Cel de-al doilea este *t.139. Doi frați răsplătiți cu moșii*, cu performare la Mlăceni și Boișoara și care se încadrează în *categoria colindelor despre Curtea domnească*. Temele dezvoltate aici și motivele asimilate sunt menite să confirme calitățile eroului chiar într-un spațiu aulic și în întrecerea cu domnul însuși. Curtea domnească, ca ideal social, se întrevede și în *t.138. Doi voinici întorși de la domnie*, iar în *t.141. Calul voinicului pizmuț de împărat*, Soarele, iar nu Domnul, invidiază calul eroului. *Tipul 143. Sluga lui Vodă cuprinsă de dorul de casă* este puțin diferit de cele anterioare. Aici tânărul slujbaş își demonstrează calitățile morale și își mărturisește deschis nostalgia pentru locurile natale, frați, surori și părinți.

Făcând o proporție între numărul de tipuri incluse în fiecare categorie a *indexului M.B.* și numărul textelor loviștene din aceleași grupe tematice, vom constata că procentul cel mai mare al acestui raport aparține categoriei *Biblice și apocrife*. Loviștea înregistrează 16 dintre cele 28 de tipuri ale indexului. Alături de această clasă stau și alte 6 tipuri încadrate în *Edificatoare și moralizatoare*.

Colindele din cele două categorii au subiecte, după cum sugerează și calificarea lor (în *indexul M.B.*), legate fie de relevări ale moralei creștine în contexte narative cu specificitate autohtonă, fie eterogene ca origine (sursă) inspirate din viața, faptele și chinurile Mântuitorului sau din „tainele” *Vechiului și Noului Testament*.

De cele mai multe ori, tipurile *150. Ce-i mai bun pe lume*, *154. Disputa dintre sfinți* și *165. Sfârșitul lumii* și motivele implicate formează împreună „istorisiri” susținute de cadre spațiale, când mirifice, când cu infuzii etnografice în care sfinții și „bunul Dumnezeu” dezbate asupra eticii lumilor.

Tipul 160. Omul bun în preajma sfinților, cu atestare ce acoperă toată depresiunea, pe care, arbitrar și ad-hoc am împărțit-o în subzone⁴⁰, este unul cu răspândire atât în Transilvania, cât și în Muntenia. Ar mai fi de adăugat că în Loviștea se performează doar subtipurile *160B* și *160Ba* cu o atestare mixtă (Transilvania și Muntenia), dar redusă față de *160A*.

Categoria colindelor biblice și apocrife nu rămâne un eșantion autarhic, așa cum s-ar putea crede, gândindu-ne la decretarea caracterului laic al colindatului, ci are diviziuni tocmai în grupele tematice preparatoare și consacratore ale ritualului: *colindele protocolare și cosmogonice*. Ne referim în special la *t.167. Vestea Nașterii*, unde marele eveniment este însoțit de prefacerile Universului, dar și de receptarea corespunzătoare a acestora în lumea terestră. *Tipul 168. Maica Domnului, ospitalitatea și bunăvoința pomilor și dobitoacelor*, apoi *t.169. Crăciun și Crăciuneasa* și *t.170.*

⁴⁰ Operația aceasta de subzonare s-ar sprijini pe puține argumente culturale, deși ele există. Ambiguitatea formulării noastre subliniază, de fapt, ideea de unitate folclorică a zonei. Vezi, în acest sens, și concluziile noastre cu privire la identitatea Loviștei (următorul subcapitol). (într-o publicare ulterioară)

Nașterea lui Iisus și solii sunt detalieri narative la tema în discuție cu nuanțe dintre cele mai diverse pe care le găsim în tot spațiul românesc al colindatului.

Expresive și semnificative sunt și subtipurile 170A și 170B care „relatează” despre solii trimiși de Irod (sau Crăciun) spre a vedea ce se întâmplă cu Pruncul. Legenda soților Crăciun are în colinda lovișteană (t.169) o relatare specifică: răzbnătorul și sangvinarul bătrân Crăciun nu taie mâinile soției (în Loviștea lipsește, de fapt, episodul moșirii Maicii Domnului de Crăciuneasa), ci pe ale... solilor care nu sunt în stare să aducă informații despre nou-născutul Iisus. Acest tip (169) va intra totdeauna în combinație cu t.168 (A și B) și 169 sau (și) 169a.

Botezul Domnului (al Pruncului Iisus) transpare din t.173 care, spre deosebire de colinda religioasă în general, este independent ca dezvoltare narativă. Doar la Boișoara și Bumbuiești, *Botezul* propriu-zis este succedat de *Slujba la mănăstire*, t. 178.

Două tipuri deosebite ca expresivitate sunt dedicate Maicii Domnului cu Pruncul în brațe sau ascultând slujba din biserică (mănăstire): t.176 și 177.

Mănăstirea și corabia, adică t.179, a fost și încă este în câteva sate colinda popii. La Boișoara, prin anii '60, chiar se numea *A popii*.

Vânzarea lui Iuda, t.184, este totdeauna în Loviștea ramificație a *Patimilor și Răstignirii lui Iisus*, t.186. Dar amândouă fac parte dintr-un trunchi reprezentat de *Originea grâului, vinului și mirului*, t.187. Surprinzătoare în această mare cuprindere narativ-simbolică este apariția motivului *Mana câmpului*, t.30⁴¹.

În încheierea acestei scurte și oarecum schematic prezentări simțim nevoia să facem câteva precizări, ce-și au sorginea în chiar exercițiul nostru de clasare și în judecăți colaterale. În primul rând, este vorba de „infidelitatea” tematică a unor colinde loviștene, iar chestiunea este valabilă pentru întregul areal al colindatului românesc. Ramificațiile nenumărate, adaosurile dintre cele mai diverse (insolite, la prima vedere), îngreunează calificarea și înregimentarea tematică. Spre exemplu, o colindă din Căinenii Mari (de Vâlcea), *Cetină, cetioarele* (*Culegerea I. Piloii*, nr. 63) se supune foarte greu clasării pentru că este un „colaj” de fragmente de tipuri și motive, dar, important de adăugat, nu lasă impresia de „făcut” sau de trunchiere. Și colinda *Dalbule* din Malaia (nr.148 din *culegerea I.P.*), pare să fie atipică la fel cu colinda nr.23 din *culegerea C. Mohanu, Cântec de masă* din Brezoi. Această situație se manifestă, altminteri, și la nivelul ritualului. Dacă, de regulă, *tipul 137, Darul nașului – paharul de aur*, este *colind de masă*, la Găujani, colindecul *D-ale cui-s acestor case* care are ca motiv același obiect sacru dăruit de naș este colind protocolar (de fereastră). O altă abatere de la regulă o consemnăm la Robești: *Ieșiți să vedeți*, este colind de fereastră, cu toate că nu se încadrează în categoria *colindelor protocolare* ci în *Biblice și apocrife*, deoarece este o combinație între *tipurile 186 și 190 – Răstignirea și Închiderea lui Iisus într-un bloc de piatră*.

Ca o constatare generală, apreciem că textele din cele două categorii să le zicem religioase, *Biblice și apocrife* și *Edificatoare și moralizatoare* nu ne-au pus probleme în operațiunea clasării. Rebele s-au dovedit a fi cele *protocolare, cosmogonice, profesionale și despre Curtea domnească*.

⁴¹ Vom reveni asupra subiectului în capitolul într-o lucrare ulterioară care se va intitula „*Lumea simbolică a colindei loviștene*”.

Summary

Our own field researches between 1997 and 2003, and then the research of the information and the poetic transcripts of the carols from the Archives IEF and of the specific references of the theme, encourage us to affirm that, indeed, the geographical wonder called Lovișteea, is one of the most interesting and the richest folk areas, at least in terms of carols. We motivate the above statement, both quantitatively and qualitatively. On the other hand, qualitatively, the value of the repertoire is given both by the size of the texts, the richness of the motives, and by their variety and consistency, their grading and ritual function: almost all the repertoire compositions include at least one window or entry carol then a cosmogonic carol (or even more), obligatorily the *High Carol*, table carols, addressed carols, one exit carol and surely *Ziorile*. The specialized carols include texts for the shepherd, hunter, for the priest and mayor, for the forester, widow or widower and, in another register, the little girl and godmother, brothers and sisters.